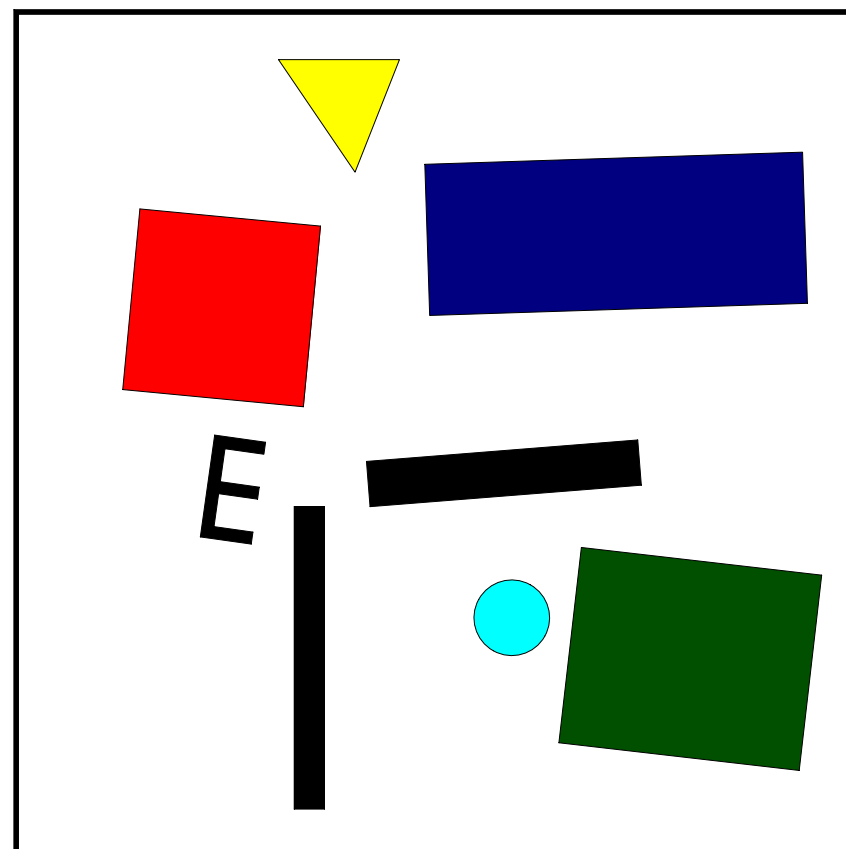

AKROPOLE ZÁVIST - ZPŘÍTOMNĚNÍ
AP ATELIER / ČERVEN 2020

název :	AKROPOLE ZÁVIST – ZPRÍTOMNĚNÍ
místo stavby:	Hradiště Závist – temeno / Dolní Břežany
stupeň dokumentace:	Studie
datum:	06 / 2020
stavebník:	Obec Dolní Břežany Ing. Věslav Michalik, CSc. – starosta ulice 5. Května 78 252 41 Dolní Břežany
architekt:	AP ATELIER Komunardů 5/1529 170 00 Praha 7 tel.: +420 220 876 201 e-mail: atelier@apatelier.cz Ing. arch. Josef Pleskot Ing. arch. Mgr. Norbert Schmidt
krajinářské řešení:	Ing. Zdenek Sendler Atelier zahradní a krajinářské architektury
archeologický nález, odborná konzultace:	Mgr. Jan Mařík, Ph.D. Archeologický ústav AV ČR, Praha
zaměření:	Ing. Miroslav Franzl GSK - geodetická kancelář Zdaňilá 817/8 140 00 Praha 4

OBSAH:

TEXTOVÁ ČÁST

- Hradiště nad řekou
- Okolo soutoku
- Zpřítomnění
- Návrh provedení
- Krajinářské řešení

OBRAZOVÁ ČÁST

- Širší vztahy
- Archeologický nález a současný terén
- Návrh s popisem
- Návrh
- Zákres do ofotomapy
- „Logo“

HRADIŠTĚ NAD ŘEKOU

Mohutnost i prastarý význam hory Závist jsou dnes zastřené rovným dílem bujnou vegetací, překotným civilizačním růstem a propastnými výpadky lidské paměti. Na vrcholku, který aktuálně pokrývá docela nevábne rumiště, si asi jen málokdo uvědomí, jak panoramatický a tedy strategicky významný rozhled se tu kdysi do všech stran nabízel. Proti bujné vegetaci, která skoro prázdné obdélníkové chrámové temeno uzavírá jak naschvál osázený plot, musíte rozvinout veškerou imaginaci (geologa, archeologa a historika?), až pak se dostaví údiv.

A fantazie: Prý tu nad horou nad starým soutokem Vltavy a Berounky hřímaly časté bouřky. Jeden pohřbený – pro jistotu dokonce smotaný – bronzový blesk tu průzkumníci nedávno v halštatsko-laténských základech našli! Ráno se v údolí válela mlha, takže se vrcholek Závisti vznášel nad údolím podobně jako bájný Olymp. Nebo athénská akropole...

Jezuita Bohuslav Balbín svou návštěvu největšího keltského hradiště v Čechách zachytil na sklonku 17. století takto: „V krajině proslulého cisterciáckého kláštera, zvaného Aula Regia (*Zbraslav*), jednu míli od města Prahy směrem na jih, objevuje se za řekou Vltavou vysoká hora, obklopená menšími pahorky. Jak ony, tak i samotná hora je jedna obrovská hromada kamenů, jinak se to říci nedá. Na mnohých kamenech můžeš dosud vidět ve sparách maltu, stopy příbytků a hradeb, táhnoucích se po skaliskách, sklepy mohutně vyhloubené v živé skále, takže nikdo nemůže pochybovat o tom, že zde stálo význačné město. Obyvatelé prohlašují, že to bylo dílo a královské sídlo dávných Bójů mnoho století před založením Prahy a že toto tvrzení přejali od svých předků.“

Dnes už toho víme díky několika archeologickým průzkumům trochu více než slavný jezuita. Přesto rozsáhlé nálezy podle našeho šterbinovitého náhledu otázky jen ještě zmnožují. Věda se překlápí do fantazie a zpět jakoby ve stále se zrychlující amplitudě. Hora byla obydlena už odedávna, „archeologické“ nálezy patrně fascinovaly pravěké obyvatelé už na sklonku doby bronzové. Ti s nimi, jak dokládají vykopávky, totiž zacházeli jako s relikviemi a integrovali je do svých kultovních staveb. Keltové na přelomu doby halštatské a laténské (tedy v období 550 -380 před n.l.) posvátné temeno hory čtyřikrát mohutně upravili. Archeologové píší o „horizontech“. A ten třetí dokonce obsahoval skrumáž staveb, které se opíraly o řecké vzory. Vedle obdélníkových podstav se tu našly i útvary kruhové a trojúhelníkové. Představte si: Kulturní, nebo lépe kultovní transfer z Athén do středu Čech již v době Periklově!

Pravěká Závist, starověká Závist ... Kamarád historik nás usměřňuje: „Se s tím smířte: V Řecku měli starověk, my v té samé době pravěk! To už nedoženeme.“

Náznačky tvarů, střepy středomořských předmětů, obětiny a mocný požár, který vše rozvrátil, každopádně opět dávají vyrůst naší fantazii orlí křídla. Hradiště Závist neleží jen v centru české kotliny, ale na místě, kde Vltava opouští dramatické údolí a vlévá se do rozlehlé labské roviny. A fantazie letí dolů po proudu, mívá hradiště Bubeneč, Roztoky, další menší a větší keltská sídla až spočine u brány Středohoří opět na skalním ostrohu s hradištěm tam, kde se masa vody z kotliny vylévá. Později to místo dostane název Porta bohemica a ještě později dost neinvenční označení Hrádek, který vlastně nepokrytě prozrazuje, co o tom všem víme: skoro nic. Opět jsme vysoko nad vodou, tentokrát se řeka pod námi nazývá Labe. Akropole se rozkládala na Tříkřížovém vrchu. Vlastní hradiště na vedlejším kopci. Ale posvátné bouřné hory halící se do oblak trčí majestátně na druhém břehu – dnes se jim říká Lovoš a Milešovka. Až tady končí země.

Rychle fantazii přistřihujeme křídla a obracíme se k rumišti, kde teď stojíme, protože čtvrtý horizont Závisti různorodost staveb opět někdy kolem roku 380 před Kristem zahradil do jedné velké pravoúhlé shromažďovací plochy, jakoby Kelty po řeckém historizujícím importu ovládla abstraktní vyprázdněná moderna s jedním malým postmoderním chrámkem uprostřed. A pak přišel požár... Slované a Germáni, jezuita, archeologové, jeden starosta a sníví architekti až o staletí, tisíciletí později. Co je víc: pseudoantická soustava chrámů nebo keltská „abstrakce“, příroda nebo historické kulturní vrstvy, geologie nebo síla ducha?

Opора archeologů ale začíná u dalších úvah stávkovat. Množství dílčích poznatků se rozpadá do nespojitých jednotlivin. Dozvídáme se, že na nejjednodušší dětské otázky nemají poctiví vědci uspokojivé odpovědi. Neumíme ani načrtnout velké syntézy, ani nakreslit jednoduché schématické plánky, jak čas a člověk šli horou sem a tam. Který val patří ke kterému období? Navíc dodnes chybí zmapovaný geologický profil, tedy základ zeměkoule. Jednotlivé archeologické průzkumy nebyly dobře geodeticky zakresleny, tedy dodnes plavou a špatně se vztahují k sobě navzájem. Chybí dokonce obyčejné povrchové zaměření terénu před průzkumy, takže váháme, co je pravěký útvar, středověká vrstva – Co vlastně viděl Balbín? – a co navážka po zvědavých průzkumnících minulého století. Dozvídáme se, že učence staré školy prý zajímaly především předměty – v určování střepů, klikatic, spirál byli dokonale vycepaní. Takoví naši Indiánové Jonesové s bagrem, pivem a vejtraskou, hladoví po pokladech, představujeme si. Ale to jim nejspíš křivdíme.

Celky, epochy vem čert? Nebo fantazie... a nový počín.

OKOLO SOUTOKU

Kámen a voda, hory, skály a řeka. Kulturní krajina je i kolem Závisti maskovaná přírodou tak, že ji na první pohled nevidíte. Mladé doubravy, větrem vyšlechtěné, neustále rostoucí sochy, pokroucené šroubovice a propletence malichovských tvarů, sem tam borovice. Měkký podrost vřesu. Také okraj – tu bující, tu se rozpadající – civilizace stále více překrývá zasuté kulturní místo prvořadého historického významu.

Když obcházíte Závist, nemůžete všechny ty pravěké valy, cesty, úvozy a místa brodů při pozornějším procházení ale nakonec minout. Vydáváme se na Šance, teprve odsud zahlédneme rozlehlost starého Hradiště. Jeho trojúhelníková hlava s okem akropole tady pokračuje menší obdélníkovou částí. Obě odděluje a spojuje – opět záleží na úhlu pohledu – hluboké údolí s Břežanským potokem. Ten plnil kdysi funkci dodavatele vody stejně jako kanalizace. Dochází nám tu také, že právě proto vede hlavní pravěká východo-západní cesta až severně Kálkem pod Šancemi. Krajina soutoku kolem Zbraslavi byla prý v pravěku nejrušnější křižovatkou české kotliny. Ostatně i dnešní křížení dálnice a pražského okruhu se všemi těmi mosty, tunely, brýlemi nadjezdů a podjezdů a navazující hustou sítí silnic tam dole pod horou jen potvrzuje pravěký dopravní význam místa. Geologie, řeka a doprava – komunikace –, to jsou zatím neporažené konstanty.

Především řeka je tím zásadním dynamickým elementem, který přináší neustálou změnu, posuny břehů po povodních, posuny místa soutoku, řeka přináší nový život. Podaří se jí to i v budoucnosti?

Kolik se toho už stalo na vzdálenějším soutoku Vltavy a Sázavy a na tom bližším Vltavy a Berounky? Obě místa vyznačují dvě kolonizační ohniska prvořadého významu pro naše dějiny: benediktinský Ostrov a královsko-cisterciácká Zbraslav – královský lovecký letohrádek i královské pohřebiště strážené mnichy. Stál tu jeden z největších trojlodních gotických kostelů tehdejších Čech. Zbyla nám z něho „jen“ Zbraslavská kronika a Zbraslavská madona. Zamýšlené svatořečení zakladatele Václava II., pohřebiště Přemyslovců se také nakonec neujalo. A ani ten Santini tu svou novou architekturu, nutnou po „návštěvě“ husitů, nedostavěl...

A přitom právě tady se například tahalo v zákulisí za nitky, kdo že to zasedne na trůn po vymření Přemyslovců. Odsud z Havlína prý také mladý Karel IV. poprvé uviděl Prahu. Závist a místo soutoku je branou do Prahy (Porta Pragensis) – viděno z jihu, a branou do jižních Čech, do kraje – viděno ze severu.

Zmíněný Havlín je vrch s jedním z nejstarších kostelíků u nás, strategické místo, jakási strážná hlídka před Závisti – sice tu archeologové po Keltech nikdy nic nenašli, ale ten pravěk je i tady tak silný, že tu na nás Kelt číhá za každým stromem. Radši jdeme dál a na Závist se díváme z hrany Žabovřesek.

Čeho všeho že to byla Závist – ony pravěké Hradčany – po věky ještě tichým svědkem? Vedli tu nadohled cesty na Kazín, Tetín i Karlštejn, ale také na Dobříš, Budějovice a Linec. Tudy se vyrazelo do Říma. Už tenkrát Závist lidé přehlíželi? Nebo tu tiše tisíc let po Keltech vládla dál? Skrytě vládla a vládne, protože jasně přesahuje do jiného času a do jiných map...

Krajina soutoku dnes potřebuje probudit, potřebuje nový impuls. Tam, kde se kdysi plánovaly a rýsovaly dějiny, kam jezdili prvorepublikoví občané i obrozenci, Neruda, Hálek, Rilke a předtím ještě král a pražský biskup na výlety a na víkendy, kde Vančura psal své romány a krásné črty z české historie, se dnes rozprostírá hluk rychlodrah, vykotlaná rumišť periférie a nejasnost dalšího směřování. Místy podobná té na dnešním temeni akropole.

Pod Závistí se dnes rozkládají – jak pěkně píše Jiří Sádlo – hybridní prostory, bují tu protichůdné procesy suburbanizace, předměstí naráží na venkov, nová divočina na fragmenty původních přírodních biotopů. Někdo na vše nahlíží jako na odpad růstu a diverzity, někdo zase jako na ohniska nového života, ohniska žádané biodiverzity, která se vzepřela monokulturám. Podle Sádla je předně dobré „naučit se mít tuto novou krajinu rád, ale už na jiné bázi, než je jen a jen hledání zbytků minulosti. Krajina se pocitově vyvíjí pozpátku: v čase chaloupek bíle omítaných působila dojmem spíše babičkovským, kdežto dnes omládla, změnila se. Máme tu najednou ne zcela svéprávnou a ne vždy úpravně ustrojenou pubertářku.“ Krajina soutoku opět potřebuje dospět.

Pouze ohlédnutí do minulosti – jakkoli důkladné – nepomůže. Není proto divu, že podnět něco s pravěkou akropolí a celým jejím vyzařováním nově udělat vyšel ze spojenectví archeologů a „náhorní“ obce Dolní Břežany, kde dnes život nechybí, kde se už našel směr. Je to sídlo poskytující mimo jiné i domov evropskému výzkumnému centru, které se pyšní, že „má k dispozici nejintenzivnější laserový systém na světě“.

Začněme tedy znovu z prastarého centra, začněme na akropoli.

ZPŘÍTOMNĚNÍ

Opět stojíme na temenu hory.

Díváme se pod zem, chceme ukázat dávnou historii, která byla zákonitě a docela spravedlivě převrstvena nánosy mladší historie tak, jak po staletí šla. Víme, že za pouhých dvě stě, tři sta let může pod nánosy zmizet celé město, a co víc, zapomene se, kde přesně stálo. To třeba byla situace tzv. Kostkova pozdně středověkého města na zámeckém návrší v Litomyšli. A co teprve historie čítající desítky staletí, třeba dvaceti pěti. Archeologie je věda zvědavá.

Keltské osídlení je rozsáhlé, velmi kulturní, jeho historie sahá až za páté století před Kristem. Když zvědavost přeroste určitou míru, chopíme se lopat a motyk a kopeme. Zvědavost se zvyšuje, čím jsme hlouběji. S jídlem roste chuť. Když se kope třicet let, to už se něco vykope. Například ona kultovní akropole. Nadmíru cenný nález, ale prokopat se k němu znamenalo odstranit další vrstvy, třeba „jen“ šestnáct století staré. Dokopat se k základům chrámů však neznamená dokopat se do pátého století před Kristem.

Nalezli jsme materii, ale její smysl nám zůstává spíše neodhalen. Nenalezli jsme vysvětlení, proč vypadala právě takto. Domníváme se, spekulujeme, předháníme se ve výkladech. Inu věda, báseň a život! Co pak ale s těmi vykopanými rezidui? Vlastně není asi lepší řešení, než je zase zasypat. Ony pak znovu zmizí, stanou se opět oku nedostupnými, začnou znovu a jinak bystřit fantazii. Zůstane dokumentace: obrázky, plánky, zákresy, fotografie, popisy... publikace.

Jak vše uchopit, aby se to, co je zahrnuto hluboko pod zemí, zase zpřítomnilo na povrchu? Je známo, že poodstoupením spatříme celek intenzivněji a ostřeji, než kdybychom zkoumali detaily. Právě to jsme udělali. Odstoupili jsme na takovou vzdálenost, že se celek nerozpadl na nesrozumitelné, třebaže konkrétní fragmenty. Jak to všechno nově spojit, propojit a interpretovat a nakonec snad i oslavit?

Kdo přijde na místo Keltů dnes, nalezne něco jako skládku. Nalezené základy kultovních staveb akropole jsou čtyři metry pod zásypem. Chodíme nad nimi, po navezeném zásypu. Mnozí si myslí, že chodí po autentickém terénu. Bloumáme mezi náletovou vegetací, která dělá, co umí, aby vytvořila něco přirozeného a stabilního.

Mezi rozmanitými keři nacházíme plácky s ohništi, která si na Závisti zakládají milovníci dávných kultů. Po svém zde provádějí obřady, nalézáme i různá „květinová“ obětiště. Lidé tady i dnes hledají něco důležitého, snaží se pochopit vztah k přírodě, vztah k vesmíru, touží zažít síly a energie, na které by mohli napříště sázet. Hledají v tom divokém mlází pevná místa a propojují se z nich kamsi směrem dolů i nahoru. Uspokojují se představou, že našli to pravé místo.

Trochu se šálí, trochu bloudí, ale šálit se nechávají asi rádi – myslí si, že dělají to, co kdysi podle jejich představ dělávali staří Keltové. Léčí se – hledají lék. Není potřeba jim to zazlívát. Ale pozor, někde tam dole čtyři metry pod zásypem je opravdu místo identifikované jako chrám, jako obětiště... jako něco, co dříve byly stavby, které vymezovali prostor, v němž komunikovali lidé.

Nebylo by možné to všechno v lapidární zkratce promítnout směrem vzhůru, na nějakou exaktní projekční plochu, na které by se zřetelně vidělo, kde co bylo, v jakém to bylo vzájemném vztahu a jak to jako celek působilo? Z plánů, nákresů, fotografií a popisů víme, že zde stál chrámový soubor, onen domnělý transfer řecké akropole. Stavby se k sobě vztahovaly. I prostor mezi nimi byl velmi zajímavý.

To, co bylo nalezeno, lze zvýraznit čtvercovým rámem. Takřka ihned na pauzáku (13. 2. 2020) a pak i na monitoru se před námi objevuje pozoruhodné prosté kompoziční schéma, obraz, který je našemu myšlení hodně blízký: Jakási elementární kompozice Vasilije Kandinského, Paula Klee nebo Pieta Mondriana! Přisoudíme-li geometrickým obrazcům barvy podle domnělých i nám dobře známých významů, opět se něco zřetelně spojuje, a to navzdory uplynulému času dvou a půl tisíce roků.

No a konkrétně? Samé tu více tu méně odborně-snívé spekulace. Jak jinak. Ale dejme tomu: Vznešená tmavě modrá – chrám, temně červená – obětiště, zářivá žlutá – hvězda, takový „holčičí“ chrámek (jako na Akropoli chrám bohyně Niké), černá je černá záhadná – zdi, hranice, koridory, cesty... blankytně modrá – záhadné kolečko, vesmírný bod, sestup k matkám, kdo ví ... temně zelená – pole, louka, les... příroda. To vše jak náhrobní kameny v bílo-šedavém dobře utazeném mlatu. A okolo dost divočina. Ale s uvolněnými průhledy!

A možná ještě druhý plán s centrální stavbou E a „přírodním“ rámem ze zbraslavské drti s nízkými pokryvnými bylinami. To je další matně rozmazaná vrstva akropole.

Temeno Závisti přitahuje svojí silou, kterou vyzařuje do celého okolí. Naprosto pozoruhodný je ten útvar i z leteckého pohledu. Je tvořen téměř pravidelným trojúhelníkem, jehož jedno rameno vytváří Vltava, druhé Břežanské údolí a třetí exaktní přechod svahu hory do přilehlé roviny. Z leteckého, kosmického pohledu lze zřetelně rozeznat i místo akropole. Pojd'me ho ještě více zvýraznit, aby i kapitánové letadel věděli, že se už blíží přistání v Praze! Aby jak kosmonauti na orbitu, tak i cestovatelé po googlemapách dostali nepřehlédnutelný vztažný bod. Pojd'me místo pravěké metropole, místo identifikace dávné historie znovu viditelně přičlenit do siločar současnosti. Třeba i do laserových magií vědy, které jsou zřejmě ne náhodou provozovány v Dolních Břežanech.

NÁVRH PROVEDENÍ

III. horizont

Samotné geometrické obrazce zpřítomňující keltské podesty III. halštatsko-laténské horizontu budou provedeny jako železobetonové „plovoucí“ desky o síle 200 – 250 mm na hutném kamenošterkovém podkladu o mocnosti cca 300 mm.

„Rám obrazu“ bude tvořit železobetonová obruba z prefabrikátů vyčnívajících 300 – 400 mm nad okolní terén.

Plocha mezi obrazci a rámem bude vyplněna bílošedým dobře utaženým mlatem.

Celá plocha čtverce „obrazu“ bude v mírném dvouprocentním sklonu kopírovat terén. Naklonění umožní zároveň i přirozené odtékání dešťové vody.

Barevnost ploch bude zajištěna silnou vrstvou epoxidového nátěru s vysokou mírou mechanické odolnosti i barevné stálosti.

IV. horizont

Písmeno E – půdorys chrámu IV. horizontu – bude provedeno ze železobetonu stejně jako ostatní obrazce horizontu III. Celou chrámovou plochu této vrstvy ve zbývajících ploše naznačí kamenná „zbraslavská drť“. Ta již bude sledovat jen volně a jen místy upravený terén.

Důležitou součástí návrhu je záměr lokálně obnovit daleké průhledy do širokého okolí Závisti a krajinářsky „rozmyt“ do plynulých přechodů zeleň vrcholu akropole a jejích svahů. K tomu více o pár řádek níže.

Rozhledna, „expozice“, údržba

Po postavení rozhledny Martina Rajniše předpokládáme zbourání dnešního altánku. Archeologická expozice by mohla být přenesená právě do podesty rozhledny. Představujeme si také interaktivní „virtuální expozici“, kterou si každý návštěvník může listovat na vlastních chytrých telefonech a tabletech na vrcholku při pohledu shora na staronové obrazce a kompletní horizont okolní krajiny. Smysl rozhledny na temenu Závisti tak bude mnohokrát posílen.

Předpokládáme, že jednou dvakrát do roka bude nutné provést úklid a nejnutnější údržbu všech povrchů a také korekci rostoucí zeleně.

Josef Pleskot, Norbert Schmidt

KRAJINÁŘSKÉ ŘEŠENÍ

Centrální část řešeného území bude v části instalace III. horizontu v místech archeologických nálezů velmi důkladně vyčištěna od nežádoucích bylin a dřevin, i hloubkově. A to především mechanicky, vzhledem k druhům však nevylučujeme i odborné použití chemie. V části IV. horizontu bude čištění individuální, i s přihlédnutím ke stávající modelaci terénu budou ponechány vybrané části stávajících šterkových partií s bylinami (jestřábníky, mochny, divizny...). Terény budou jemně modelovány a doplněny „zbraslavskou“ drtí netříděných drobnějších frakcí, výsevem a dosadbou vybraných bylin a travin. V území bude zachována stávající třešeň a několik planých růží.

Část III. horizontu s expozičními barevnými objekty je v ploše světlého mlatu uvažována bez jakýchkoli rostlin, snad jen s mechy a lišejníky... Tento prostor bude udržován v kontrastu s okolní přírodou.

Stávající obvodové porosty převážně tvořené duby a habry jsou místy ve stavu nevyžadující zásah, místy se nabízí lehké rozvolnění korun s cílem optických průhledů do okolní krajiny. Důležité je i v této části na vybraných místech z hrany akropole odstranit nežádoucí byliny a keře. Naopak místy je možné doplnit porostní lem planými, na jaře kvetoucími třešněmi. Důležité je přetažení podrostového bylinného patra ze svahů do okrajů horní plošiny.

Cesty si představujeme neviditelné, pouze intuitivní ve formě přírodních výšlapů. Možná by bylo dobré někde přidat lavici z dubových kmenů, jejich horní hranu navrhuje jen lehce seříznout a tak vytvořit sedací plochu. Rozmístění nepravidelné, volně po obvodu na hraně svahu.

Zdenek Sendler

Literatura:

Petr Drda – Alena Rybová: *Akropole na hradišti Závist v 6.-4. století př. K.* Památky archeologické, Supplementum 19, Archeologický ústav Akademie věd České republiky, 2008.

Petr Drda – Alena Rybová: *Keltové a Čechy.* Academia, Praha 1998.

Jiří Waldhauser: *Keltské Čechy. Průvodce.* Academia, Praha 2012.

Petr Hlaváček, Petr Meduna (ed.): *Fenomén soutoku.* IPR Praha 2019.

Anna Bauerová: *Keltové v Čechách.* Paseka, Praha 1996.

Bohuslav Balbín: *Krásy a bohatství české země.* Odeon, Praha 1986.

